ISSN 2029-1701
ISSN 2335-2035 (Online)

Research Journal
PUBLIC SECURITY AND PUBLIC ORDER
2022 (30)

POLICIJOS PAREIGŪNŲ VEIKLOS TEISINIO REGLAMENTAVIMO ETINIS ASPEKTAS

Ingrida ALEKNAVIČIŪTĖ
Mykolas Romeris University
Maironio str. 27, LT 44211 Kaunas, Lithuania
E-mail inaleknaviciute@stud.mruni.eu
ORCID ID:0000-0001-6835-7637

Giedrė PAURIENĖ
Mykolas Romeris University
Maironio str. 27, LT 44211 Kaunas, Lithuania
E-mail pauriene@mruni.eu
ORCID ID:0000-0003-2902-2855

DOI: 10.13165/PSPO-22-29-21

Anotacija. *Straipsnyje teoriniu aspektu analizuojama profesinės etikos svarba policijos pareigūno veiklos teisiniame reglamentavime. Temomis apie požiūrį į pareigūno veiklos teisinį reglamentavimą iš etinės pusės kalbama nepakankamai, todėl temos naujumas grindžiamas poreikiu išsamiau aptarti etikos ir moralės reikšmę policijos pareigūno veiklos teisiniame reglamentavime. Tyrimo problema konkretizuojama šiais klausimai: Kiek reikšmingas yra etinis elgesys bei moralė policijos pareigūnų veiklos teisiniame reglamentavime? Ar profesinės etikos principai ir nuostatos yra apibrėžti policijos pareigūnų teisiniame reglamentavime? Tyrimo objektas: policijos pareigūnų veiklos teisinio reglamentavimo etinis aspektas. Tyrimo tikslas: atskleisti policijos pareigūnų veiklos teisinio reglamentavimo etinį aspektą. Tyrimo uždaviniai: 1) atskleisti profesinės etikos svarbą policijos pareigūno veiklos teisiniame reglamentavime; 2) įvertinti profesinės etikos principų raišką policijos pareigūnų veiklos teisiniame reglamentavime. Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizės metodas, teisės aktų analizės metodas, apibendrinimas, kokybinis dokumentų turinio analizės metodas.*

Policijos pareigūnų veiklą reglamentuojančių teisės aktų samprata apima teisinius aspektus, kurie nustato pareigūno kompetenciją, veiksmų teisėtumą, teises, pareigas, tačiau viso to neužtenka, siekiant puikaus valstybės tarnautojo įvaizdžio. Policijos pareigūnas privalo puoselėti moralę bei dorovę, remdamasis profesinės etikos kodekse nustatytais principais bei nuostatomis. Policijos pareigūnai turi tarnybai ir ne tik jai skirtą ,,Lietuvos Respublikos policijos darbuotojų etikos kodeksą“, kuriame yra numatyti principai bei nuostatos, kuriais, papildomai šalia teisės aktų, turi vadovautis policijos pareigūnai savo profesinėje veikloje. Visus kodekse nurodytus principus ir visas nuostatas policijos pareigūnas sutinka savo kasdienėje tarnyboje. Empirinio tyrimo metu nagrinėtuose teisės aktuose - ,,Lietuvos Respublikos policijos įstatyme“ ir ,,Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatyme“ - nustatyta, jog visi principai bei nuostatos, vienaip ar kitaip atsispindi teisės normose ir yra reikalingi policijos pareigūnų veiklos teisiniame reglamentavime. Vertinant principų atsispindėjimo analizuotuose įstatymuose kiekybę, ,,Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatyme‘‘, labiausiai, ir didesniame kontekste atsispindi tie principai, kurie labiau nukreipti į visuomenę, valstybės interesus, tai pvz. atsakomybės, lojalumo, nešališkumo, politinio neutralumo, viešumo ir skaidrumo principai. ,,Lietuvos Respublikos policijos įstatyme‘‘ labiau išskirtini yra tie principai, kurie yra susiję su pačiu policijos pareigūnu, bei jo vidumi, tai pvz. pagarbos žmogui ir valstybei, teisingumo, nesavanaudiškumo, sąžiningumo principai.

Pagrindinės sąvokos:*, policijos pareigūnas, etika, policijos veiklos teisinis reglamentavimas.*

Įvadas

Lietuvoje policijos pareigūnas, pirmiausia, turi būti LR pilietis (Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto pakeitimo įstatymas, LRS). Remiantis Lietuvos policijos pateikta 2020 m. apžvalga (,,2020 m. policijos veikla pažyma 2021-03-02‘‘, Vilnius, 2021), šiandien, Lietuvoje yra apie 8 000 tūkstančius dirbančių policijos pareigūnų. Visi jie yra statutiniai valstybės tarnautojai, kurių tikslas yra vienas – ginti asmenis pagal LR įstatymus, ištiesti pagalbos ranką, gerbti bei apsaugoti žmogų ir jo interesus, užtikrinti visuomenės saugumą,

kovoti su nusikalstamumu. LR Policijos įstatymo 4 straipsnio 2 dalyje rašoma, kad „*Policijos veikla grindžiama profesinės etikos, pagarbos žmogaus teisėms, humanizmo, visuomenės moralės, teisėtumo, politinio neutralumo, veiklos viešumo ir konfidencialumo derinimo, tarnybinio pavaldumo, subsidiarumo, taip pat prievartos naudojimo tik būtinais atvejais ir jos panaudojimo proporcingumo principais*.“ (Lietuvos Respublikos policijos įstatymas, LRS) Todėl galima suprasti, jog pareigūną, bei jo darbą sieja – įstatymai, pareigūnas, besivadovaudamas LR įstatymais, vyriausybės nutarimais, atlieka jam pavestas užduotis, bet to neužtenka, kad darbas ir jo rezultatai būtų pakankami, todėl pareigūno veikloje turi atsispindėti ir profesinė etika. Policijos pareigūno darbas (Paurienė, 2019) - sudėtingas procesas, kuris reikalauja ne tik teorinių žinių, įstatymų žinojimo, bei jų išmanymo, tačiau ir tinkamo elgesio, bei įvaizdžio, kruopštumo, moralės.

Valstybės tarnyboje pasitaiko melo ir apgaulės, korupcijos, interesų konflikto, priešiškumo, smurto ir t. t., kas neretai visuomenę supriešina su policijos pareigūnais. Netinkamas vieno pareigūno veiksmas gali paveikti visą bendruomenę. Todėl gerinant pareigūno vardą ir visuomenės pasitikėjimą, kiekvienam pareigūnui svarbu yra pradėti nuo savęs, savo paties elgesio (Schröder-Bäck, 2021). „*Policininkas ne tik <...> dorovinių santykių aktyvus dalyvis, bet jų organizatorius ir kūrėjas*“(Tidikis, 1994, p. 23). Mokslininkai analizuoja policijos pareigūnų etinės kompetencijos ugdymo procesą (Paurienė, 2019), policijos pareigūnų etiškumą dirbant areštinėse (Miko-Schefzig ir Reiter, 2018), moralumą ir etiką rengiant kriminalinių tyrimų dokumentus (Scharlibbe, 2021), etinius iššūkiais, su kuriais susiduria pareigūnai pandemijos laikotarpiu (Schröder-Bäck, 2021).

Lietuvos policija kiekvienais metais atlieka gyventojų apklausas apie pareigūnų darbą, elgesį, išmonę. Paskutinėje 2018 m. E. Vileikienės atliktoje gyventojų apklausoje, vos 3% apklaustųjų paminėjo, jog pareigūnai yra sąžiningi („Gyventojų nuomonė apie policiją ir viešojo saugumo situacijos vertinimas“, Vilnius, 2019). Pareigūno darbas yra nuolatos stebimas ir aptarinėjimas, kadangi pareigūnui yra palikta diskrecija, t. y. savo nuožiūra spręsti susiklosčiusią situaciją nepažeidžiant įstatymų. Tame galima įžvelgti problemą, kuomet pareigūno darbas yra reglamentuotas įstatymais, jis vis tiek turi teisę elgtis taip, kaip jam atrodo tinkamiausia tuo metu, ir taip, kad nebūtų pažeista teisė bei moralė. *„<...> diskrecija nusako tam tikrą pareigūno ar valstybės institucijos laisvę, sprendžiant vieną ar kitą klausimą (dalyką) dėl individualaus asmens ar asmenų grupės.*“ (Bakševičienė, 2017, p. 71) . Tačiau Thomann, van Engen ir Tummers (2018) teigia, jog diskrecijos reikėtų privengti, kadangi naudojimasis šia teise reiškia politikos įgyvendinimą ne taip kaip numatyta. Todėl sudėtinga yra laviruoti tarp įstatymo ir etikos, tam, kad tarnyba būtų atlikta tinkamai, taip pat įgyvendinti patį įstatymą ir suprasti, kokios turėtų būti pareigūno veikimo ribos. Vertinant Juodaitytės ir Paurienės (2018) apklausos metu surinktus duomenis, kaip pareigūnai įgyvendina etikos principus savo veikloje, pastebima, kad ne visi principai yra įgyvendinami tinkamai ir yra kur tobulėti. „*Policijos pareigūnų veikloje vertinant etikos principų realizavimą didžiausi trūkumai pastebėti padorumo ir teisingumo principų įgyvendinime.<...> Šios būsimų policijos pareigūnų nuostatos į etinių principų realizavimą policijos pareigūnų praktinėje veikloje sąlygojo menkesnį padorumo ir teisingumo principo vertinimą. Aukščiausiai vertinamas policijos pareigūnų darbe realizuojamas atsakingumo principas.*” (Juodaitytė ir Paurienė, 2018, p.114-115). Pagal 2020 m. VRM organizuotą gyventojų apklausą dėl pasitikėjimo viešąjį saugumą užtikrinančiomis tarnybomis („Ministrė Agnė Bilotaitė: gyventojų pasitikėjimas pareigūnais ir saugumo jausmas didėja“, Lietuvos policija), galima pastebėti, jog pasitikėjimas policijos pareigūno atliekama tarnyba bei elgesiu, pamažu auga. VRM statistiniai rodikliai rodo didėjančius pasitikėjimo rodiklius, kas leidžia daryti prielaidą, jog policijos pareigūnas savo tarnybą atlieka ne tik vadovaudamasis teisės normomis, bet ir vis daugiau remiasi etiniu

aspektu. Policijos pareigūnai turi savo profesinės etikos kodeksą, bet ne visuomet juo yra naudojamasi. Žiniasklaidoje (pvz., BNS, *„Policija pradėjo tarnybinį patikrinimą dėl netinkamo pareigūno elgesio“,* LRT), galima rasti nemažai sensacingų straipsnių apie neetišką pareigūno elgesį ar peržengtas moralės ribas. Nors etikos kodeksą galima vadinti priemone prieš nepagarbą, korupciją, netolerianciją, piktnaudžiavimą ir kt., tačiau ne visi policijos pareigūnai linkę šia priemone kaip tinkamo elgesio gairėmis naudotis, todėl krenta pareigūno reputacija (Miko-Schefzig ir Reiter, 2018). Šią mintį patvirtina ir Palidauskaitė (2010), teigdama, jog netinkamą tarnautojo įvaizdį kuria etikos principų nepaisymas ir nebūtinai tik tarnybos metu. Taip pat netinkamas įvaizdis gali atsispindėti kalboje, ar priimamuose sprendimuose (Scharlibbe, 2021). Policijos pareigūnų veiklos teisinio reglamentavimo etinio aspekto atskleidimas yra aktuali problema, kurios kontekste iškyla konkretūs klausimai: Kiek reikšmingas yra etinis elgesys bei moralė policijos pareigūnų veiklos teisiniame reglamentavime? Ar profesinės etikos principai ir nuostatos yra apibrėžti policijos pareigūnų teisiniame reglamentavime?

Temomis apie požiūrį į pareigūno veiklos teisinį reglamentavimą iš etinės pusės kalbama nepakankamai, todėl temos naujumas grindžiamas poreikiu išsamiau aptarti etikos ir moralės reikšmę policijos pareigūno veiklos teisiniame reglamentavime.

Tyrimo objektas: policijos pareigūnų veiklos teisinio reglamentavimo etinis aspektas.

Tyrimo tikslas: atskleisti policijos pareigūnų veiklos teisinio reglamentavimo etinį aspektą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti profesinės etikos svarbą policijos pareigūno veiklos teisiniame reglamentavime.
2. Įvertinti profesinės etikos principų raišką policijos pareigūnų veiklos teisiniame reglamentavime.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizės metodas, teisės aktų analizės metodas, apibendrinimas, kokybinis dokumentų turinio analizės metodas.

Mokslinės literatūros analizės ir apibendrinimo metodas pritaikyti analizuojant mokslininkų nuomones apie profesinės etikos svarbą policijos pareigūno veiklos teisiniame reglamentavime. Teisės aktų analizės metodas naudotas analizuojant LR teisės aktus, reglamentuojančius policijos pareigūno veiklą. Empiriniame tyrime naudota kokybinė dokumentų turinio analizė, siekiant nustatyti etikos poziciją policijos pareigūnų teisiniame reglamentavime.

Profesinės etikos svarba policijos pareigūno veiklos teisiniame reglamentavime

Etika ir teisė yra glaudžiai susijusios. Pruskus ir Briedis (2010, p.11) teigia jog „*šis ryšys gana sudėtingas ir kartu neabejotinai turi stimuliuojantį poveikį tiek teisei, tiek etikai. Moralinio ir teisinio reguliavimo centre glūdi esminiai socialinio gyvenimo klausimai: moralė ir teisė operuoja kai kuriais bendrais principais kriterijais ir sąvokomis, taip pat įsipareigojimais ir įrodymais. Tačiau teisės normos (įstatymai) yra privalomos <...>, o moralinės normos įsigalioja, kai joms pritaria socialinių struktūrų visuma.*“ Taip pat autoriai mini, jog etika įmanoma tiek, kiek tai leidžia pats individas ir kiek jam pavyksta visuomenės interesą susieti su savais įsitikinimais (Pruskus ir Briedis, 2010). Užsiimant bet kokia profesine veikla yra ne tik svarbu profesionalumas ar atlikto darbo tikslumas, taip pat svarbu yra ir geri santykiai su kolegomis bei visuomene. Įvairūs šaltiniai teigia, jog profesinė etika stiprina darbuotojų santykius, taip pat tobulina asmenybę, ji nesiekia sudaryti tam tikrų nurodymų profesinėms grupėms, tačiau normina elgesį ir veiklą (Scharlibbe, 2021; Schröder-Bäck, 2021).

Profesinės etikos normos kiekvienai profesinei grupei gali skirtis. Profesijų yra daug ir įvairių, kai kurios jų, kaip pvz. muitinės pareigūnai, policijos pareigūnai, valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnai turi atskirus profesinės etikos kodeksus, kurie yra vieši ir visiems prieinami, taip pat orientuoti ne tik į pačius darbuotojus ir jų dorovę, tačiau ir į visuomenės požiūrį, komunikaciją su visuomene bei reputaciją. „*Tarnaujant visuomenei, svarbi ir asmeninė, ir profesinė darbuotojo moralė. Profesinė etika remiasi moraliniais principais, kurių privalo laikytis visuomenės tarnautojai, atlikdami savo darbą.*“, teigia Palidauskaitė (2007, p. 50). LR policijos įstatymo 1 str. 1 d. rašoma - „*Lietuvos Respublikos policija yra teisėtvarką užtikrinantis vykdomasis valstybinės valdžios organas, veikiantis Respublikos vidaus reikalų sistemoje.*“ Kadangi policijos pareigūnų veikla yra tiesiogiai susijusi su visuomene ir policijos pareigūnai atspindi valstybės interesus, labai svarbu valstybės tarnautojams veikti pagal etikos normas bei principus. Palidauskaitė ir Didžiulienė (2002, p. 62-63) išskyrė dvi esmines priežastis etikos svarbos priežastis. Visų pirma, teigė, kad gyvenant demokratinėje valstybėje, etika yra itin svarbi, kadangi demokratija grindžiama valdžios ir pasitikėjimo sąsaja, kas būdinga yra ir kalbant apie etiką. Taip pat piliečių lūkesčiai yra sutelkti į bendruomenės interesų gerinimą, jie tikisi, kad valstybės tarnautojai pirmiau atsižvelgs ne į asmeninius interesus, bet į bendruomenės. Tai lemia valdžios ir visuomenės bendravimo sėkmę, tam yra tiek Konstitucijoje, tiek kituose teisės aktuose apibrėžiamos atitinkamos taisyklės ir normos. Svarbu, jog valstybės tarnautojai puoselėtų tai, ką laiko vertybėmis visuomenė, taip pat svarbu, kad tai atsispindėtų ir teisės aktuose, kuriais vadovaujasi pareigūnai. Būtina tobulinti ir kreipti valstybės tarnautojų sprendimus bei elgesį į etinę pusę. Visų antra, pasak Palidauskaitės ir Didžiulienės (2002, p. 62-63), etika svarbi dėl aukštesnių reikalavimų valstybės tarnautojams - policijos pareigūnams nei kitiems piliečiams. Ir taip yra todėl, kad policijos pareigūnai naudojasi atitinkama galia prieš eilinius piliečius, įgyvendindami įstatymus (pvz., nepaklusus policijos pareigūnui galima atsakomybė piliečiui pgl. Administracinių nusižengimų kodekso 506 str.), ko pasekoje yra stebimas pareigūnų darbas tiek pasitelkiant įvairią įrangą, tiek atitinkamose situacijose įsiterpiant žiniasklaidai. Policijos pareigūnai turi kontroliuoti savo elgesį ir ypatingą dėmesį skirti etikai ir jos normoms, pastebi Miko-Schefzig & Reiter, 2018. Vieno ar kelių pareigūnų etikos laikymasis ar nesilaikymas neretai yra visos organizacijos atspindys.

Prie visų teisės aktų, kurie reglamentuoja policijos pareigūno veiklą yra svarbu ir norminti elgesį, nustatyti atitinkamas elgesio taisykles, apibrėžti pagrindinius elgesio principus, todėl policijos pareigūnai vadovaujasi ne tik teisės aktais, tačiau ir „Lietuvos Policijos darbuotojų etikos kodeksu“. Policijos pareigūnų veiklos teisinis reglamentavimas nėra griežtas vien įstatymu ar statutu. Tam, kad tinkamai reglamentuoti pareigūnų veiklą, svarbu ne tik sustyguoti jų veiksmus, tačiau ir aptarti kiekvieno tiek teigiamo, tiek neigiamo veiksmo padarinius bei etinę pusę. Kaip pavyzdys, 2020 m. birželio 25 d., vienas iš Šiauliuose dirbusių policijos pareigūnų buvo uždarytas į areštinę savo kolegų esant sunkiam girtumui. Jis vairavo automobilį girtas, buvo sukeltas eismo įvykis, ir negana to, pareigūnas pasišalino iš įvykio vietos. Po tokio neetiško elgesio bei neteisėto - įstatymų nepaisymo, policijos pareigūnas vienareikšmiškai buvo atleistas iš tarnybos. Už tokį policijos pareigūno poelgį gėdos jausmą teko patirti tiek kolegoms, tiek Šiaulių apskrities policijos viršininkui, ir šio nederamo įvykio pasekmes jaučia ne tik pats pareigūnas, bet ir jo kolegos. Viršininko Sarapo komentaras apie įvykį buvo trumpas ir aiškus „*Tai - gėda, kurios kartėlį teks nuryti visiems kolektyvo nariams.*“ (Online: „Šiaulių pareigūnai apgailestauja dėl savo kolegos elgesio“, Lietuvos policija). Tokie ir panašūs, policijos pareigūnų veiksmai nėra toleruojami, už kiekvieną nusižengimą yra numatyta tiek atsakomybė kaip įprastam LR piliečiui, tiek atsakomybė kaip policijos pareigūnui, kuris nesilaiko statuto, etikos normų ir įstatymų. Svarbu, jog policijos pareigūnų teisiniame reglamentavime

atsispindėtų tiek etika, tiek atsakomybė. Kaip teigia Palidauskaitė ir Didžiulienė (2002, p. 63), „*šiuolaikiniame pasaulyje griežtinant reikalavimus valstybės tarnautojams, jų elgesys tiriamas ir vertinamas vis kruopščiau ir kritiškiau. Dėl to visi viešojo sektoriaus organizacijų vadovai ir darbuotojai nuolatos turi kontroliuoti savo elgesį etikos aspektu bei domėtis bendromis etikos problemomis. Atskirų organizacijos darbuotojų etiškas arba neetiškas elgesys yra tos organizacijos bendrosios kultūros išraiška. Todėl atskirų organizacijos darbuotojų ir visos organizacijos etinio ugdymo klausimai neturėtų būti palikti savieigai. Atsakomybę už tai turėtų jausti ir organizacijos vadovai, ir kiti darbuotojai*."

Tokie ir panašūs skandalai, žiniasklaidos iškelti į viešumą, sukelia nemažai diskusijų tiek tarp pačių policijos pareigūnų, jų vadovų, tiek tarp visuomenės, kuri labai priešiškai visą tai vertina. Neretai kyla klausimai, kaip išvengti tokio elgesio, kuris sukelia neigiamą požiūrį tiek į policijos pareigūnus, tiek į pačią policijos įstaigą, kadangi būtent per policijos pareigūnų darbą ir atliekamus veiksmus išryškėja etikos principai ir standartai, kuriais grindžiama valstybės tarnyba.

Etika neturi konkrečių ir apibrėžtų standartų, kaip ją turėtų vertinti ar suprasti kiekvienas asmuo. Policijos pareigūnai turi savo profesinės etikos kodeksą, kuris nustato vienokius ar kitokius elgesio rėmus valstybės tarnautojui. Schröder-Bäck (2021) kalba apie tai, jog jau nuo seno buvo kreipiamas dėmesys į valstybės tarnautojų etiką ir jos įtaką. Senovės Atėnuose buvo bandoma iš anksto užkirsti kelią neatsakingam ir egoistiniam tarnautojų elgesiui. Drausminančios ir kartu prevencinės priemonės buvo nuolatinė piliečių vykdoma tarnautojų asmeninės ir visuomeninės veiklos kontrolė ir reikalavimas atsiskaityti prieš visuomenę už atliktą darbą baigus tarnybą. Panaši praktika buvo nusistovėjusi ir Prūsijoje. JAV jau XIX a. bandė kovoti su korupcija bei interesų konfliktu. „Lietuvos policijos darbuotojų etikos kodekse" yra iškeltas ir apibrėžtas tikslas „*suteikti policijos darbuotojams dorovinius orientyrus, ugdyti jų dorovinės atsakomybės jausmą ir skatinti prisidėti prie dorovinių santykių kūrimo, įtvirtinimo ir puoselėjimo policijos sistemoje ir visuomenėje, stiprinant teigiamą policijos įvaizdį*." M. F. Farahani ir F. F. Farahani (2014, p. 285) teigia, kad etika yra būtinybė kiekvienoje profesijoje ir į tai yra būtina atsižvelgti įdarbinant žmones ir darbo aplinkoje.

Palidauskaitė (2008, p. 24), plačiai rašiusi apie valstybės tarnautojus, mini, jog „*valstybės tarnautojai, būdami tarpine grandis tarp piliečio ir politinės valdžios, turi administracinio veikimo laisvę įgyvendinti viešąją politiką, todėl jų vertybinės nuostatos ir elgesys nusipelno dėmesio.*" Pareigūnų darbas yra stebimas ir vertinamas ne vien valdžios institucijų, bet ir visuomenės, žiniasklaidos, todėl būtina net ir pačioje paprasčiausioje, ekstremaliausioje, pavojingiausioje situacijoje išlaikyti etines normas ir priimti etiškus sprendimus. Policijos pareigūno priimami sprendimai daro įtaką tiek materialine prasme, tiek nematerialine. Etiškas sprendimas daro įtaką visuomenės gyvenimui, todėl svarbu nepažeisti asmenų teisių; pačiam pareigūnui, kuris priima sprendimus, jo jausmų, emocijų supratimui; organizacijos klimatui, veiklai.

Visi pareigūnų priimami sprendimai vienaip ar kitaip siejasi su įstatymais, taisyklėmis, kurios tą akimirką yra reikalingos, naudos ir nenaudos pasvėrimui situacijos metu. Žvelgiant Europos mastu, Brown (2003, p.186) rašė, jog politiniuose režimuose ir teisinėje sistemoje kiekviename sprendime, svarbu yra demonstruoti savo etines dorybes. Sėkmė ar nesėkmė taikant etiką ,tiesiogiai veikia politiką, teisėtumą, pasitikėjimą valdžia ir demokratinės valstybės stiprybę.

Griežta pareigūno veiksmų kontrolė dar nėra viskas, siekiant idealaus pareigūno darbo atlikimo. Prie viso to reikalingas moralus konkrečios situacijos sprendimas, kadangi teisės aktai jo nenumato nubrėždami tik kontūrus. Nuo moralės priklauso ne tik situacijos sprendimo rezultatas, bet ir tarnybinių pareigų atlikimas, kadangi be moralinių ir dorovinių vertybių gali

nukentėti tarnybos kokybė. Šiuos ir kitus teiginius, susijusius su etika policijos pareigūno darbe pateikia Bilius (2018, p. 52).

Policijos pareigūnai „*turi teisę teisėtai riboti asmens teises ir laisves, atlikti asmenų, daiktų, dokumentų apžiūrą, prieš asmenį naudoti psichinės, fizinės prievartos priemones ir šaunamąjį ginklą.*“ (Misiūnas, 2010, p. 20). Tai reikalauja tiek fizinio, tiek psichologinio pasirengimo, atitinkamo nusiteikimo prieš asmenį, prieš kurį pareigūnas naudojasi minėtomis teisėmis. Atrodo, jog šios teisės niekaip nėra susijusios su etika, tačiau kiekvienam pareigūnui yra suteikta diskrecijos teisė, kuria vadovaudamasis pats pareigūnas gali pasirinkti kada ir kokius veiksmus naudoti.

Tyrimo metodologija

Šis straipsnis remiasi atlikto empirinio tyrimo duomenimis, kuriame buvo pritaikytas kokybinis dokumentų turinio analizės metodas. Nagrinėjimui pasirinkti teisės aktai - „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas“ ir „Lietuvos Respublikos policijos įstatymas“. Minėti teisės aktai išanalizuoti remiantis „Lietuvos policijos darbuotojų etikos kodekso“ (toliau – Etikos kodeksas) principais bei nuostatomis, siekiant nustatyti Etikos kodekse išskirtų principų ir nuostatų reikšmingumą policijos pareigūnų veiklos teisiniame reglamentavime bei etikos svarbą policijos pareigūnų veikloje; įvertinti sąsajas tarp pagrindinių teisės aktų, reglamentuojančių policijos pareigūnų veiklą, bei profesinės etikos kodekso, kuriuo savo tarnyboje remiasi policijos pareigūnai.

Kokybiniu dokumentų turinio analizės tyrimo metodu, siekiama reziumuoti reikšmingus nagrinėjamai temai dokumentuose esančius duomenis, naudojantis pirminiais šaltiniais. Informacija renkama apie policijos pareigūnų veiklą ir policijos pareigūnų profesinės etikos principus. Minėtieji dokumentai pasirinkti todėl, kad yra laisvai viešai prieinami neribotam žmonių kiekiui ar grupei, taip pat todėl, kad, remiantis metodologu Tidikiu (2003), nedaro išankstinės įtakos tyrimo eigai, nuostatoms dėl savo oficialumo ir viešumo. Kokybinis dokumentų turinio analizės tyrimo metodas pasirinktas, kadangi tokių tyrimų šia tema atlikta labai mažai. Kokybinio dokumentų turinio analizės metodu darbe analizuojami tekstiniai duomenys. Tyrimui parinkti dokumentai priimti 2000-2018 m. laikotarpiu, tačiau nagrinėjamos aktualios redakcijos. „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymo“ aktuali redakcija nuo 2019 m. gruodžio 31 d., „Lietuvos Respublikos policijos įstatymo“ aktuali redakcija nuo 2020 m. liepos 1 d., „Lietuvos policijos darbuotojų etikos kodekso“ aktuali redakcija nuo 2018 m. rugpjūčio 3 d. Atliekant teorinę teisės aktų bei Etikos kodekso analizę, išskirti vienuolika veiklos ir elgesio etikos principų ir pagal juos išnagrinėti teisės aktų straipsniai. Išanalizuoti dokumentai susisteminti ir pateikti lentelėje (žr. 1 lentelę).

Profesinės etikos atsispindėjimas policijos pareigūnų veiklos teisiniame reglamentavime

Etikos kodekso 2 skyriaus, 5 dalyje yra numatyti šie veiklos ir elgesio principai: „*pagarbos žmogui ir valstybei, teisingumo, atsakomybės, lojalumo, nesavanaudiškumo, sąžiningumo, nešališkumo, padorumo, politinio neutralumo, pavyzdingumo, viešumo ir skaidrumo.*“

Pagarbos žmogui ir valstybei principas. „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatyme“ pirmą kartą pagarbos atsispindėjimas matomas 17 straipsnyje, policijos pareigūno priesaikos tekste, kuriuo pareigūnas prisiekia negailėti jėgų ir ginti žmogaus, valstybės teises ir laisves, interesus. Taip pat 21 straipsnio 1 dalies 1 punkte tarp pareigūno pareigų išskirta yra ir pareiga, nukreipiama į žmogų „*gerbti ir ginti žmogaus orumą, užtikrinti ir saugoti žmogaus teises ir laisves*“.

„Lietuvos Respublikos policijos įstatymo“ 4 straipsnio 1 dalyje pagarba žmogui pasireiškia ginant asmenis, nepaisant jų rasės, lyties, kalbos, kilmės, socialinės ar turtinės padėties, religijos ar tikėjimo, įsitikinimų, politinių ar kitokių pažiūrų, priklausymo tautinei mažumai, negalios, amžiaus, lytinės orientacijos. Taip pat 5 straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktai nurodo policijos uždavinius, nukreiptus į pagarbą žmogaus teisėms ir laisvėms, į visuomenės saugumą „*1) žmogaus teisių ir laisvių apsauga; 2) asmens, visuomenės saugumo ir viešosios tvarkos užtikrinimas*“. Prie pareigūno pareigų, kurios išskirtos minėto įstatymo 25 straipsnio 1 dalyje, pabrėžta tai, jog pareigūnas privalo „*1) gerbti ir ginti žmogaus orumą, užtikrinti ir saugoti jo teises ir laisves*“ yra ypatingai svarbus pagarbos žmogui ženklas, o pareigą, paminėtą to paties straipsnio 1 dalies 5 punkte galima sieti su pagarba valstybei, nes jos paslapčių saugojimas yra labai reikšmingas ir turi aukštą vertę pareigūno tarnyboje.

Teisingumo principas. „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatyme“ teisingumo principą galima įžvelgti 21 straipsnio 1 dalies 2 punkte. Viena iš pareigūno pareigų yra „*2) sužinoję apie rengiamą ar daromą teisės pažeidimą, taip pat patys būdami teisės pažeidimo liudytojais imtis neatidėliotinų priemonių užkirsti kelią rengiamam arba daromam teisės pažeidimui*“. Policijos pareigūnas turi siekti teisingumo, kaip numatyta teisės aktuose, netoleruodamas teisės pažeidimų. Lygiai taip pat teisingumą taiko ne tik pareigūnai visuomenėje, bet ir teisingumo principas vyrauja nukreiptas į pareigūnus ir jų darbą. Tai galima pastebėti minėto įstatymo 6 skirsnyje, kuris vadinasi „Pareigūnų skatinimas ir atsakomybė“. Teisingumas atsispindi tuo, kad puikiai atliekantis tarnybą pareigūnas bus skatinamas, o pareigūnui pažeidžiančiam normas, savo pareigas, uždavinius, atitinkamai bus taikoma atsakomybė, nuobaudos.

„Lietuvos Respublikos policijos įstatyme“ teisingumo principas atsispindi 5 straipsnio 1 dalyje, kuomet kalbama apie policijos uždavinius „*4) nusikalstamų veikų ir administracinių teisės pažeidimų (nusižengimų) prevencija; 5) nusikalstamų veikų ir administracinių teisės pažeidimų (nusižengimų) atskleidimas ir tyrimas*“. Taip pat teisingumo principą galima įžvelgti minėto įstatymo 6 straipsnyje, kuriame išskirtos policijos pareigūnų funkcijos, atliepiančios teisingumui. Šis straipsnis pabrėžia - tiek nusikalstamų veikų ar administracinių nusižengimų prevenciją bei kontrolę, tiek jų išaiškinimą, registravimą, bei išskiria būdus, kurių pareigūnai gali imtis vykdydami teisingumą, pvz., kriminalinės žvalgybos vykdymas. Taip pat šis straipsnis išskiria ir teismų nuosprendžių, nutarimų ir nutarčių vykdymą, kas taip pat priskirtina prie teisingumo. Teisingumas tai vienas žodis, į kurį telpa daugybė pareigūnų funkcijų. Teisingumą galima apibrėžti kaip visą pareigūno veiklą, visą darbo procesą, nes pareigūnas turi imtis tik teisingų veiksmų, nepažeisti teisės normų, ir neleisti pažeisti jų aplinkiniams, o pažeidusiems numatyti atsakomybę, ar imtis atitinkamų veiksmų tiek einamųjų, tiek procesinių. Todėl prie teisingumo galima priskirti ir policijos pareigūnų įgaliojimus, kurie nurodyti 21 straipsnyje, bendrąsias pareigūnų teises, nurodytas 22 straipsnyje, taip pat teises įgyvendinant nusikalstamų veikų ar administracinių teisės pažeidimų (nusižengimų) prevenciją – 23 straipsnis, teises atskleidžiant ir tiriant nusikalstamas veikas ar administracinius teisės pažeidimus, numatytus 24 straipsnyje. Teisingumas taip pat atsispindi ir pareigūno pareigose, kurios išvardintos kaip privalomos 25 straipsnyje ir aprėpia visus jau minėtus su teisingumo principu susijusius straipsnius. Teisingumo sąvoka yra plati, todėl galima teigti, jog tam tikras teisingumas išryškėja ir minėto įstatymo 15 straipsnyje, kuris kalba apie policijos pareigūnų veiklos kontrolę. Yra vykdomi patikrinimai, siekiant nustatyti ir patikrinti pareigūno kompetentingumą, teisės aktų bei teisinio proceso išmanymą, tokiu būdu įvertinant atliekamų pareigūno veiksmų teisėtumą ir, ar pareigūno atliekami veiksmai tarnybos metu yra teisingi. Be viso to, pagrindiniai principai, kuriuos dar šis straipsnis išskiria yra ir teisėtumas, viešojo intereso apsauga, žmogaus ir piliečių teisių bei laisvių užtikrinimas.

Atsakomybės principas. „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatyme“ 9 straipsnyje išryškėja atsakomybės principo ryšys su reputacija. Būsimasis pareigūnas, prieš patekdamas į sistemą, turi prisiimti atsakomybę už visus praeityje padarytus veiksmus, jei tokių yra, ir jei jie sutampa su šiame straipsnyje nurodytais veiksmais, prisiimti atsakomybę už jam priklijuotą „prastos reputacijos“ etiketę. Bendra atsakomybė ir aptariamasis principas yra numatytas atskirame šio įstatymo skirsnyje – 6-tajame kartu su skatinimu. Pareigūnų atsakomybė atliekant pareigas, pažeidus įstatymų reikalavimus, numatyta minėto įstatymo 38 straipsnyje, tai yra teisinė atsakomybė kaip ir kiekvienam piliečiui, o pareigūnų atsakomybė už tarnybinius nusižengimus – 39 straipsnyje. Šios nuobaudos skyrimo ir panaikinimo tvarką nustato Vidaus reikalų ministras, suderinęs su Finansų ir Teisingumo ministrais, skirtingai nei pažeidus įstatymų reikalavimus. Taip pat atsakomybės principas yra siejamas ne tik su pareigūnais, bet ir su statutinėmis įstaigomis, jų vadovais, kurie priiminėja sprendimus pareigūnų atžvilgiu ir tai numatyta 42 straipsnyje.

„Lietuvos Respublikos policijos įstatyme“ atsakomybės principą galima susieti su policijos pareigūnų viešumu, kuris yra išanalizuotas 7 straipsnyje, kadangi policijos pareigūnų darbą stebi visuomenė, apie įvairią pareigūnų veiklą yra teikiama vieša informacija. Siekiant, kad ta informacija nepakenktų policijos įvaizdžiui, kad nesumažintų visuomenės pasitikėjimo, pareigūnas privalo būti atsakingas.

Lojalumo principas. „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatyme“ lojalumo principas atsispindi reikalavimuose pretenduojant į vidaus tarnybą ir yra išskirtas 8 straipsnio 1 dalies 4 punkte. Lojalumo sąvoka yra apibrėžta minėto įstatymo 10 straipsnyje. Lojalumo principo įgyvendinamas neturint Lietuvos Respublikai priešiškų interesų, nebendradarbiaujant ir nebendradarbiavus su užsienio valstybės žvalgybos ar saugumo tarnyba arba su asmeniu, bendradarbiaujančiu ar palaikančiu ryšius su užsienio valstybės žvalgybos ar saugumo tarnyba, taip pat nedalyvaujant arba dalyvavus teroristinės organizacijos ar teroristinės grupės veikloje arba palaiko ar palaikė ryšius su asmeniu, priklausančiu teroristinei organizacijai ar grupei, taip pat negaunat pajamų iš minėtų organizacijų ar grupių. Taip pat lojalumas atsispindi, kuomet nėra rengiamasi pažeisti Lietuvos valstybės nepriklausomybės, teritorijos vientisumo ar santvarkos, bei nesuteikiant pagrindo manyti, kad asmens tarnyba vidaus tarnybos sistemoje būtų nesuderinama su nacionalinio saugumo interesais.

„Lietuvos Respublikos policijos įstatyme‘‘ lojalumo principo atitikmenys apibrėžti nėra, tai nurodyta „Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo pakeitimo įstatymo projekto ir su juo susijusių įstatymų projektų aiškinamajame rašte‘‘, kurio 4 dalyje rašoma, jog „*Įstatyme nėra nustatytos policijos pareigūnų lojalumo (veiklos teisėtumo) tikrinimo galimybės. Įstatymas nereglamentuoja policijos pareigūnų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo, jų tarnybos eigos (santykių).*“

Nesavanaudiškumo principas. „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatyme“ nesavanaudiškumo principas yra taip pat labai svarbus ir minėtame įstatyme savanaudiškos paskatos vertinamos kaip tarnybinę atsakomybę sunkinančios aplinkybės pagal 40 straipsnio 2 dalies 2 punktą.

„Lietuvos Respublikos policijos įstatyme“ šio principo įgyvendinimui galima priskirti minėtame įstatyme 20 straipsnio 4 dalyje išskirtą nuostatą, jog „*4. Asmenys už neteisėtą pareigūno tarnybinio pažymėjimo, tarnybinės uniformos ir jos skiriamųjų ženklų ar pareigūno tarnybinio ženklo, kursanto pažymėjimo naudojimą atsako įstatymų nustatyta tvarka.*“ Bet koks naudojimasis tarnybine padėtimi nėra toleruojamas, pareigūnas privalo naudoti tarnybinį pažymėjimą, dėvėti uniformą pagal paskirtį ir nesiekti iš to naudos.

Sąžiningumo principas. „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatyme“ sąžiningumas išryškėja pareigūno priesaikos tekste 17 straipsnyje, kuriame vienas iš

įpareigojimų - „*sąžiningai atlikti man patikėtas pareigas ir visada saugoti gerą vidaus tarnybos sistemos pareigūno vardą.*“ Į sąžiningumo sąvoką bei principą įeina kone visi įstatymo 3 skirsnio straipsniai, pradedant 21 straipsniu ir jame išdėstytomis pareigūnų pareigomis , kurios išskirtos kaip privalomos, ir kuriomis turi pareigūnas sąžiningai vadovautis. 22 straipsnis ir 23 straipsnis pabrėžia pareigūnų teises, bei teisę dirbti kitą darbą, įpareigoja pareigūną sąžiningai naudotis savo teisėmis, jas išmanyti, bei jomis nepiktnaudžiauti ir nesielgti priešingai. Taip pat sąžiningumo principas atsispindi ir minėto įstatymo 25 straipsnyje, kuris orientuotas į interesų konfliktą, siekiant sąžiningos ir nešališkos pareigūno tarnybos ir visiems vienodų sąlygų. Be to, sąžiningumo principas yra svarbus ir išskiriamas ne tik policijos pareigūno atžvilgiu, bet ir tų asmenų, kurie yra atsakingi už pareigūnų pareigybes, už atranką į laisvas pareigybes, už pareigūno pareigų paaukštinimą ar pažeminimą. Taip pat už pareigūnų rotaciją, tarnybą užsienyje, kad visi minėti procesai vyktų sklandžiai, vertinant pareigūnų kvalifikaciją, viešojo ir privataus interesų konflikto nebuvimą, ir taikant visiems pareigūnams vienodas sąlygas rengiant viešus konkursus ir skiriant vertinimo komisiją, kaip numatyta 35 straipsnyje. Apie tai kalbama minėto įstatymo 5 skirsnio 29-36 straipsniuose.

„Lietuvos Respublikos policijos įstatyme“ sąžiningumo principas išryškėja policijos pareigūno principų – 4 straipsnis, atliekamų uždavinių, kurie išskirti 5 straipsnyje, funkcijų - 6 straipsnis kontekste. Taip pat 21 straipsnis, apibrėžiantis pareigūnų įgaliojimus, yra svarbus kalbant apie sąžiningumo principą, nes pareigūnas turi įgaliojimus „*duoti sau nepavaldiems asmenims teisėtus nurodymus ar pateikti reikalavimus, o jeigu asmenys jų nevykdo ar priešinasi, panaudoti prievartą*“ ir pareigūno reikalavimai yra išskirti kaip privalomi, todėl savo statusu visuomenėje, pareigūnas privalo naudotis sąžiningai. Minėto įstatymo 22 straipsnis nurodo bendrąsias pareigūnų teises, kurių yra trylika, ir sąrašas nėra baigtinis. 25 įstatymo straipsnis nurodo pareigūnų pareigas, kurios yra pabrėžtos kaip privalomos, todėl pareigūnas privalo sąžiningai atlikti savo pareigas. O už kiekvieną įstatyme numatyto straipsnio nesilaikymą pareigūnams yra taikoma anksčiau minėta tarnybinė atsakomybė, remiantis „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymo‘‘ 39 straipsniu.

Nešališkumo principas. „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatyme“ nešališkumo principas apima privalomumą viešai nereikšti asmeninių simpatijų ar antipatijų ir tai atsispindi 24 straipsnio 7 punkte, kuriame išskiriamas draudimas streikuoti. Tai minima ir 62 straipsnyje, kuris draudžia statutinėse įstaigose veikiančioms profesinėms sąjungoms „*1) organizuoti streikus ir juose dalyvauti; 2) organizuoti piketus ar mitingus, kurie tiesiogiai trukdytų statutinės įstaigos veiklai ar atlikti pareigūno tarnybines pareigas, taip pat juose dalyvauti.“*

„Lietuvos Respublikos policijos įstatyme“ konkrečiai nešališkumo principas išskirtas nėra. Tačiau pareigūnas turėtų būti laisvas nuo išankstinių nuostatų apie kolegas, valdžią ir nereikšti jų viešai. Jei savo tarnyboje pareigūnas elgsis taip, kaip numato šis įstatymas, tuomet problemų nekils.

Padorumo principas. „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatyme“ padorumo principas kaip ir keli aukščiau minėtieji principai, atsispindi pareigūno priesaikos tekste, 17 straipsnyje, išskiriant pagarbą „Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ ir įstatymams, ir gero pareigūno vardo saugojimą. Taip pat padorumo principą, galima įžvelgti ir 21 straipsnio 1 dalies 1 punkte, kuris yra apie pagarbą žmogui, jo teisėms ir laisvėms, taipogi 5 punktas pabrėžia paslapčių saugojimą, kuris taip pat yra padorumo ženklas. Taip pat padorumo principas atsispindi 24 straipsnio 8 punkte, kuris draudžia „*8) būti tarnybos metu neblaiviam ar apsvaigusiam nuo narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų*“.

„Lietuvos Respublikos policijos įstatyme“ padorumo principas pasižymi gerbiant žmogų, jo laisves ir teises pagal 25 straipsnio 1 dalies 1 punktą, kuriame išskirta pareiga, kuri pabrėžta

kaip privaloma, taip pat ir pagal 5 punktą, kuris numato laikyti paslaptyje jam patikėtą įslaptintą informaciją Atsižvelgiant į prievartos panaudojimo sąlygas, išskirtas 27 straipsnyje, padorumo principas atsispindi pareigūnui gebant įvertinti, kada yra reikalinga naudoti prievartą, atkreipiant dėmesį į perteklinį prievartos panaudojimą, kas parodo pareigūno kultūrą bei taktiškumą asmens, prieš kurį naudojama prievarta, ar kuris elgiasi priešingai teisės normoms, atžvilgiu.

Politinio neutralumo principas. „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatyme“ šis principas išskirtas ir paminėtas prie pagrindinių vidaus tarnybos principų, kurie apibrėžti 3 straipsnyje. Politinio neutralumo principas 1 dalies 3 punkte apibrėžtas - „ *Pareigūnas privalo, nepaisydamas asmeninių politinių pažiūrų, nešališkai tarnauti žmonėms ir teisėtai valstybės valdžiai, nedalyvauti politinių partijų ar politinių organizacijų veikloje*“ 24 straipsnyje 6 punkte prie pareigūnams taikomų apribojimų taip pat yra paminėta, jog policijos pareigūnas negali „*6) būti politinių partijų ar politinių organizacijų nariu, dalyvauti jų veikloje*“. Galima šį principą sieti kartu su nešališkumo principu, kuris neleidžia jokių viešų asmeniškumų prieš kolegas, visuomenės veikėjus, vadovus.

„Lietuvos Respublikos policijos įstatyme“ politinio neutralumo principas išskiriamas tik 4 straipsnio 2 dalyje, kuomet yra pabrėžiama tai, kuo yra grindžiama policijos pareigūnų veikla „*2. Policijos veikla grindžiama profesinės etikos, pagarbos žmogaus teisėms, humanizmo, visuomenės moralės, teisėtumo, politinio neutralumo, veiklos viešumo ir konfidencialumo derinimo, tarnybinio pavaldumo, subsidiarumo, taip pat prievartos naudojimo tik būtinais atvejais ir jos panaudojimo proporcingumo principais.*“

Pavyzdingumo principas. „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatyme“ pavyzdingumo principas atsispindi reikalaujant iš pareigūno nepriekaištingos reputacijos, kuri yra numatyta 9 straipsnyje. Taip pat prie pavyzdingumo principo galima priskirti ir lojalumą Lietuvos valstybei. Pavyzdingumo principą galima įžvelgti ir 20 straipsnyje, kuris yra apie pareigūnų kvalifikacijos tobulinimą, kadangi pavyzdingumas atsispindi pareigūno kompetencijoje, tobulėjime. Be to, pavyzdingumą galima įžvelgti ir tvarkingos uniformos dėvėjime pagal 63 straipsnį.

„Lietuvos Respublikos policijos įstatyme“ pavyzdingumo principas atsispindi 20 straipsnio 4 dalyje, draudime policijos pareigūnui naudoti tarnybinį pažymėjimą, uniformą ne pagal paskirtį ir už tai yra taikoma atsakomybė. Pareigūnas turi elgtis kultūringai, uniformą dėvėti tvarkingą ir pagal paskirtį.

Viešumo principas ir skaidrumo principas. Iš „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatyme“ esančių normų viešumo principo įgyvendinimui galima išskirti draudimą pareigūnams streikuoti, dalyvauti politikoje, kurie numatyti 24 straipsnio 1 ir 6 punktuose. Šis principas yra akcentuotas į pareigūno siekimą nepriešinti savo asmeninių interesų prieš valstybės interesus, pabrėžiamas kaip įmanoma didesnis pareigūno neutralumas tokiose situacijose. Tačiau šį principą galima tapatinti su skaidrumo principu, kadangi jie papildo vienas kito reikalavimus. Skaidrumo principas yra išskirtas prie pagrindinių vidaus tarnybos principų 3 straipsnio 1 dalies 4 punkte ir yra aiškinamas, taip, jog „*bet kokia pareigūno veikla atliekant pareigas turi būti vieša, išskyrus įstatymuose nustatytus atvejus*“.

„Lietuvos Respublikos policijos įstatyme“ viešumas paminėtas kartu su konfidencialumu ir išskirtas prie policijos veiklos principų 4 straipsnio 2 dalyje, pabrėžiant kuo yra grindžiama policijos veikla. Minėtame įstatyme viešumo principui aptarti yra skirtas atskiras 7 straipsnis. 1 dalyje teigiama, kad policija apie savo veiklą informuoja tiek valstybės ir savivaldybių institucijas, tiek pačią visuomenę, nepažeidžiant asmens bei visuomenės interesų ir tiek kiek leidžia minėtame straipsnyje 2 dalyje nurodytos aplinkybės, apie nekaltumo prezumpciją, valstybės paslaptis, žmogaus garbę bei orumą, nusikalstamų veikų ar administracinių teisės

pažeidimų prevenciją, išaiškinimą arba jų padarymą. Be to, kartą per pusmetį policijos generalinis komisaras teikia informaciją apie pareigūnų veiklą internete. Taip pat 11 straipsnyje viešumo principas atsispindi 3 dalyje, kuri nurodo, kad „ *3. Policija įstatymų ir (ar) kitų teisės aktų nustatyta tvarka bendradarbiauja su viešosios informacijos rengėjais ir skleidėjais. Policija gali pati rengti ir leisti visuomenės informavimo priemones, kuriose teikiama informacija apie nusikalstamų veikų ir administracinių teisės pažeidimų (nusižengimų) prevencijos priemonių, policijos uždavinių įgyvendinimą ir skelbiama kita su policijos veikla susijusi informacija.*“ Visi šie minėto įstatymo straipsniai kalba apie viešumą, tačiau atsižvelgiant į prieš tai minėto „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymą“, be skaidrumo principo viešumo principas nebūtų iki galo aiškus, ir skaidrumo principe atsispindi viešumas. Tiek viešumas, tiek skaidrumas reiškia atskaitingumą visuomenei. Viešumo principo laikymasis leidžia visuomenei iš dalies kontroliuoti pareigūnų veiklą, o skaidrumo principas padaro pareigūnų darbą matomą, gerina visuomenės pasitikėjimą. Tam, kad užtikrinti skaidrumą, pareigūnas turi veikti viešai. Į skaidrumo principą daugiau ar mažiau galima įtraukti visus prieš tai minėtus principus.

Atsakomybė už etikos principų nesilaikymą yra numatyta „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymo“ 39 straipsnio 3 dalies 10 punkte, kuriame teigiama, jog tarnybinė nuobauda – atleidimas iš vidaus tarnybos, gali būti skiriama už nusižengimus, kuriais šiurkščiai nusižengiama tarnybinės etikos principams.

1 lentelė. Etikos principų atsispindėjimas teisės aktuose

Nr.	**Principas**	**Tyrimo metu išskirti straipsniai „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatyme“**	**Tyrimo metu išskirti straipsniai „Lietuvos Respublikos policijos įstatyme“**
1.	Pagarbos žmogui ir valstybei principas.	17 straipsnis; 21 straipsnio, 1 dalies, 1 punktas.	4 straipsnio 1 dalis; 5 straipsnio 1 dalies 1 punktas ir 2 punktas; 25 straipsnio, 1 dalis; 25 straipsnio 1 dalies, 5 punktas.
2.	Teisingumo principas.	21 straipsnio 1 dalies 2 punktas.	5 straipsnio 1 dalis; 6 straipsnis; 21 straipsnis; 22 straipsnis; 23 straipsnis; 24 straipsnis; 25 straipsnis; 15 straipsnis.
3.	Atsakomybės principas.	9 straipsnis; 38 straipsnis; 39 straipsnis; 42 straipsnis.	7 straipsnis.
4.	Lojalumo principas.	8 straipsnio 1 dalies 4 punktas; 10 straipsnis.	-
5.	Nesavanaudiškumo principas.	40 straipsnio 2 dalies, 2 punktas.	20 straipsnio 4 dalis.
6.	Sąžiningumo principas.	17 straipsnis; 21 straipsnis; 22 straipsnis; 23 straipsnis; 25 straipsnis; 35 straipsnis.	4 straipsnis; 5 straipsnis; 6 straipsnis; 21 straipsnis; 22 straipsnis; 25 straipsnis.
7.	Nešališkumo principas.	24 straipsnio 7 punktas; 62 straipsnis.	-
8.	Padorumo principas.	17 straipsnis; 21 straipsnio 1 dalies 1 punktas; 24 straipsnio 8 punktas.	25 straipsnio 1 dalies 1 punktas ir 5 punktas; 27 straipsnis.
9.	Politinio neutralumo principas.	3 straipsnis; 24 straipsnio 6 punktas.	4 straipsnio 2 dalis.
10.	Pavyzdingumo principas.	9 straipsnis; 20 straipsnis; 63 straipsnis.	20 straipsnio 4 dalis.
11.	Viešumo ir skaidrumo principas.	24 straipsnio 1 punktas ir 6 punktas; 3 straipsnio 1 dalies 4 punktas.	4 straipsnio 2 dalis; 7 straipsnis.

Taigi, visi nagrinėti etikos principai bei nuostatos vienaip ar kitaip atsispindi policijos pareigūnų teisiniame reglamentavime, kuris nagrinėtas tyrimo metu. Etinis aspektas atsispindi netolygiai, tačiau nagrinėtieji teisės aktai yra etiški, tiek policijos pareigūnų atžvilgiu, tiek siekiant, jog policijos pareigūnai laikytųsi moralės. Iš kokybinio dokumentų analizės tyrimo metu surinktų duomenų buvo svarbu išskirti esminius teisės aktų straipsnius, kuriuose atsispindi etinis aspektas. Susisteminus, bei išanalizavus duomenis buvo išskirti vienuolika etikos principų, kurių atsispindėjimas policijos pareigūnų veiklos teisiniame reglamentavime, buvo nagrinėtas pagal du teisės aktus.

Principo grafoje išvardinti vienuolika policijos pareigūnų elgesio ir veiklos principų, kurie numatyti „Lietuvos policijos darbuotojų etikos kodekso“ 2 skyriaus, 5 dalyje .

Tyrimo metu buvo analizuojami „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas“, išskirtas trečioje lentelės grafoje, bei „Lietuvos Respublikos policijos įstatymas“, išskirtas ketvirtoje lentelės grafoje. Visi vienuolika nagrinėtų principų, vienaip ar kitaip sutinkami „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatyme“, taip pat didžioji dalis principų paminėti ir „Lietuvos Respublikos policijos įstatyme“, tačiau lojalumo ir nešališkumo principai nebuvo pastebėti. Apie lojalumo principą užsiminta pačiame įstatyme buvo tik tiek, kad minėtasis įstatymas nenustato pareigūnų lojalumo galimybių.

„Nuo policininko dorovingumo lygio, santykių su piliečiais, su policijos darbuotojų kolektyvu, priklauso kiekvieno jo nario psichologinė būsena, bendro darbo kokybė ir efektyvumas, veiklos darnumas, visuomenės požiūris į policiją.“ - teigia Bilius (2018, p. 51). Todėl policijos pareigūnų veiklą reglamentuojantys įstatymai nėra nukreipti vien į pačią jų veiklą, funkcijas, įvairias taisykles. Teisės normos labai plačiai apima ir etiką, kuri nustato pareigūnų vertybes, o įstatymų pagalba jos yra įgyvendinamos.

Vertinant principų atsispindėjimo analizuotuose įstatymuose kiekybę, „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatyme“ labiausiai atsispindi tie principai, kurie nukreipti į visuomenę, valstybės interesus, tai, pvz., atsakomybės, lojalumo, nešališkumo, politinio neutralumo, viešumo ir skaidrumo principai. „Lietuvos Respublikos policijos įstatyme“ labiau išskirtini yra tie principai, kurie yra susiję su pačiu policijos pareigūnu bei jo vidumi, tai, pvz., pagarbos žmogui ir valstybei, teisingumo, nesavanaudiškumo, sąžiningumo principai.

Rekomendacijos padėčiai keisti. Siekiant užtikrinti etinių vertybių puoselėjimą, siūlytina tiek naujai į tarnybą atėjusiems policijos pareigūnams, tiek ilgesnį laiko tarpą dirbantiems, tiek jų vadovams, reguliariai vesti seminarus, mokymus apie etines pareigūno puoselėtinas vertybes, bei priminti „Lietuvos Respublikos policijos darbuotojų etikos kodeksą“. Siekiant užkirsti kelią galimiems etikos pažeidimams, rekomenduotina aptarti policijos pareigūnų dažnesnius etinius pažeidimus, galimas pažeidimų pasekmes.

Išvados

Policijos pareigūnų veiklą reglamentuojančių teisės aktų samprata apima teisinius aspektus, kurie nustato pareigūno kompetenciją, veiksmų teisėtumą, teises, pareigas, tačiau viso to neužtenka, siekiant puikaus valstybės tarnautojo įvaizdžio. Policijos pareigūnas privalo puoselėti moralę bei dorovę, remdamasis profesinės etikos kodekse nustatytais principais bei nuostatomis. Kiekvienam pareigūnui yra suteikta diskrecijos teisė, kuria vadovaudamasis pats pareigūnas gali pasirinkti kada ir kokius veiksmus naudoti, o diskreciją galima vadinti teisinio reguliavimo etine išraiška pareigūno atžvilgiu. Profesinė etika padeda pareigūnui tinkamai laviruoti situacijoje, ugdyti savitvardą, kultūringumą, išlaikyti tinkamą visos policijos įvaizdį visuomenėje.

Policijos pareigūnai turi tarnybai ir ne tik jai skirtą ,,Lietuvos Respublikos policijos darbuotojų etikos kodeksą“, kuriame yra numatyti principai bei nuostatos, kuriais, papildomai šalia teisės aktų, turi vadovautis policijos pareigūnai savo profesinėje veikloje. Visus kodekse nurodytus principus ir visas nuostatas policijos pareigūnas sutinka savo kasdienėje tarnyboje. Empirinio tyrimo metu nagrinėtuose teisės aktuose - ,,Lietuvos Respublikos policijos įstatyme“ ir ,,Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatyme“ - nustatyta, jog visi principai bei nuostatos, vienaip ar kitaip atsispindi teisės normose ir yra reikalingi policijos pareigūnų veiklos teisiniame reglamentavime.

Literatūra

Norminiai teisės aktai

1. Lietuvos policijos darbuotojų etikos kodeksas, patvirtintas Lietuvos policijos generalinio komisaro 2018 m. rugpjūčio 2 d. įsakymu Nr. 5-V-706. [Online]. Prieiga per internetą: https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/Lietuvos%2Bpolicijos%2Bdarbuotoju%2Betikos%2Bkodeksas.pdf (žiūrėta 2022 01 31)
2. Lietuvos Respublikos policijos įstatymas, 2000 spalio 27 d., suvestinė redakcija 2020 liepos 1 d. [Online]. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111665/asr. (žiūrėta 2022 01 31)
3. Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto pakeitimo įstatymas, 2019 sausio 1 d., suvestinė redakcija 2019 gruodžio 31 d. [Online]. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/fae39102834511e89188e16a6495e98c/asr. (žiūrėta 2022 01 31)
4. Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas, 2019 sausio 1 d., suvestinė redakcija 2019 gruodžio 31 d. [Online]. Prieiga per internetą: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.210318/asr. (žiūrėta 2022 01 31)

Moksliniai šaltiniai

1. Bakševičienė, R., 2017. Diskrecijos sąvoka Lietuvos viešojoje teisėje. Teisė, t. 105, p. 70-83
2. Farahani, M. F. and Farahani, F. F. 2014. The study on professional ethics components among faculty members in the Engineering. *Procedia - Social and behavioral sciences*. 116, p. 2085-2089.
3. Juodaitytė, V. ir Paurienė., G. 2018. Policijos pareigūnų profesinės etikos principų laikymasis praktinėje veikloje. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka. Mokslinių straipsnių rinkinys*. 20, p. 104-116.
4. Miko-Schefzig, K., & Reiter, C. 2018. Partizipatives Forschen im Kontext der Organisation Polizei: Ethisches Forschen mit vulnerablen Gruppen am Beispiel der Schubhaft. In *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research* Vol. 19, No. 3, p. 23-32
5. Misiūnas, E. 2010. Policijos pareigūnų teisinis statusas. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

6. Palidauskaitė, J. 2008. Vertybinis valstybės tarnautojo profilis šiuolaikinės Lietuvos politinės kultūros kontekste. *Politologija*. 2, p. 23-51.
7. Palidauskaitė, J. 2010. *Etika valstybės tarnyboje. Mokslinė monografija*. Kaunas: Technologija.
8. Palidauskaitė, J. ir Didžiulienė, R. 2002. Viešojo administravimo etikos aspektai Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*. 1, p. 61-66.
9. Paurienė, G. 2019. Ethische Kompetenzentwicklung in der Polizeiausbildung. In *The Factors of Education in Modern Society*, Vol. 4. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija. p. 283-291.
10. Scharlibbe, M. 2021. Grenzerfahrung Großlage: Moral und Ethik in der Kriminalitätsberichterstattung. *NK Neue Kriminalpolitik*, *33*(1), p. 3-11.
11. Schröder-Bäck, P. 2021. Ausgewählte Herausforderungen für den Polizeivollzugsdienst in der „Coronakrise "aus pandemie-und berufsethischen Perspektiven. In *Verwaltung-Ethik-Menschenrechte*. Springer VS, Wiesbaden. p. 113-133.
12. Thomann, E., van Engen, N., Tummers, L. 2018. The Necessity of Discretion: A Behavioral Evaluation of Bottom-Up Implementation Theory. *Journal of Public Administration Research and Theory*. P. 583–601. [Online]. Prieiga per internetą: https://academic.oup.com/jpart/article/28/4/583/5048691?login=true (žiūrėta 2022 01 31)

Specialioji literatūra

1. Bilius, M. 2018. *Policijos pareigūnų rengimo vadovėlis*. Mastaičiai: Lietuvos policijos mokykla
2. Brown, B. 2003. *Public policy in central and eastern Europe: theories, methods, practices*. Bratislava: NISPAcee.
3. Palidauskaitė, J. 2007. *Viešojo administravimo etika: vadovėlis*. Kaunas: Technologija.
4. Pruskus, V. ir Briedis, M. 2010. *Etika: vadovėlis*. Vilnius: Technika.
5. Tidikis, R. 1994. *Policininko etikos bruožai*. Vilnius, LPA.
6. Tidikis, R. 2003. *Tyrimų metodologija. Vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.

Internetiniai šaltiniai

1. „2020 m. policijos veikla pažyma 2021-03-02". Vilnius, 2021. [Online]. Prieiga per internetą: https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/2020%20policijos%20veikla%20pa%C5%BEyma%202021-03-02(1).pdf. (žiūrėta 2022 01 31)
2. „Ministrė Agnė Bilotaitė: gyventojų pasitikėjimas pareigūnais ir saugumo jausmas didėja". Lietuvos policija. [Online]. Prieiga per internetą: https://policija.lrv.lt/lt/naujienos/ministre-agne-bilotaite-gyventoju-pasitikejimas-pareigunais-ir-saugumo-jausmas-dideja. (žiūrėta 2022 01 31)
3. „Šiaulių pareigūnai apgailestauja dėl savo kolegos elgesio". Lietuvos policija. [Online]. Prieiga per internetą: https://policija.lrv.lt/lt/naujienos/siauliu-pareigunai-apgailestauja-del-savo-kolegos-elgesio. (žiūrėta 2022 01 31)

4. BNS. „Policija pradėjo tarnybinį patikrinimą dėl netinkamo pareigūno elgesio“. LRT. [Online]. Prieiga per internetą: https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/221178/policija-pradejo-tarnybini-patikrinima-del-netinkamo-pareiguno-elgesio. (žiūrėta 2022 01 31)

5. Vileikienė, E. „Gyventojų nuomonė apie policiją ir viešojo saugumo situacijos vertinimas“. Vilnius, 2019 m. balandžio 1 d. [Online]. Prieiga per internetą: https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/Gyventoj%C5%B3%20nuomon%C4%97%20apie%20policij%C4%852018.pdf. (žiūrėta 2022 01 31)

ETHICAL ASPECT OF THE LEGAL REGULATION OF POLICE OFFICERS' ACTIVITIES

Ingrida ALEKNAVIČIŪTĖ, Giedrė PAURIENĖ
Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

The article theoretically analyses the importance of professional ethics in the legal regulation of the activities of a police officer. The topic of the approach to the legal regulation of the activities of an officer is insufficiently discussed, therefore the novelty of the topic is based on the need to discuss in more detail the significance of ethics and morality in the legal regulation of the activities of a police officer. The problem of the research is specified in the following questions: How significant is the ethical behaviour and morality in the legal regulation of the activities of police officers? Are the principles and provisions of professional ethics defined in the legal framework for police officers? The object of the research: the ethical aspect of the legal regulation of the activities of police officers. The aim of the research: to reveal the ethical aspect of the legal regulation of the activities of police officers. Objectives of the investigation: 1) to reveal the importance of professional ethics in the legal regulation of the activities of a police officer; 2) to evaluate the expression of the principles of professional ethics in the legal regulation of the activities of police officers. Research methods: method of analysis of scientific literature, method of analysis of legal acts, generalization, qualitative method of content analysis of documents.

Assessing the amount of principles reflection in the analysed laws, in the "Law on the Approval of the Statute of the Internal Service of the Republic of Lithuania" there are mostly reflected principles that are more focused on the society and the interests of the state, e.g., principles of responsibility, loyalty, impartiality, political neutrality, openness and transparency. In the "Law of the Police of the Republic of Lithuania", the principles that are related to the police officer himself are more distinctive e.g., principles of respect for person and the state, justice, selflessness, and honesty. As already mentioned, the quality of the overall work of police officers, the coherence of their activities, and the public's attitude towards the police depend on the level of morality of the police officer, which is revealed through their relations with citizens and with other officers. Therefore, the laws regulating the activities of police officers are not limited to their own activities, functions, and various rules. Legal norms to high extent include ethics, which determine the values of officers, and with the help of the law they are implemented.

The concept of legal acts regulating the activities of police officers includes legal aspects that determine the competence, legality, rights and duties of an officer, but all this is not enough to achieve a great image of a civil servant. A police officer must uphold morals and ethics in accordance with the principles and provisions set out in the Code of Professional Ethics. Police officers have a "Code of Ethics for Police Officers of the Republic of Lithuania" dedicated not only for the service, which provides principles and provisions that police officers must follow in their professional activities together with legal acts. The police officer encounters all the principles and all the provisions set out in the code in his or her day-to-day service. The legislation examined in the empirical study – "Law on the

Police of the Republic of Lithuania" and "Law on the Approval of the Statute of the Internal Service of the Republic of Lithuania" – it has been established that all the principles and provisions, in one way or another, are reflected in legal norms and are necessary for the legal regulation of the activities of police officers.

***Keywords**: police officer, ethics, legal regulation of police officers' activities.*